

Герман Вікторія Василівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Громова Наталія Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови і літератури
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

**ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ
МЕДІАКУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА В КУРСАХ
«СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА» І
«МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»**

***Анотація.** IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» у курси «Сучасна українська літературна мова» й «Методика навчання української мови»; доводиться, що таке поєднання дозволить підвищити якість формування інфомедійних компетентностей майбутніх педагогів, зокрема медіакультури (критичне мислення, інфомедійну й візуальну грамотність, соціальну толерантність, стійкість до впливів тощо).*

***Ключові слова:** багатокомпонентне складне речення, інфомедійна грамотність, критичне мислення, медіакультура, медіаграмотність, складна синтаксична конструкція, складне синтаксичне ціле, соціальна толерантність.*

Підготовка медіаграмотних вчителів-словесників, які фахово володіють навичками ефективного пошуку інформації, її систематизації, уміють запобігати ризикам у комунікації, обґрунтовувати власну позицію, оцінювати й інтерпретувати події, протидіяти мові ворожнечі, ідентифікувати прояви пропаганди, ботів, тролів, фейки, маніпуляцію, втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам тощо – одне з актуальних завдань вищої педагогічної освіти.

У контексті проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» (виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси), учасниками якого є автори статті,

основним завданням нашої діяльності вбачаємо створення ефективної сталої моделі інтеграції навичок критичного сприйняття інформації в навчальний процес вищої і загальної середньої освіти.

Формування інфомедійної грамотності сучасного вчителя-словесника набуває актуальності на етапі впровадження Міністерством освіти і науки України навчальної дисципліни «медіаграмотність» у шкільний курс. Показником фаховості для педагога стає медіакультура як уміння критичного сприйняття інформації та усвідомлення цінності високоякісної інформації в контексті реалізації цих компетентностей у шкільній освіті. Проблеми медіаосвіти, медіакультури й медіаграмотності активно досліджують О. Волошенюк, В. Даниленко, І. Задорожня, В. Іванов, Т. Іванова, Л. Калініченко, Т. Кузнецова, В. Лісостанський, В. Мележик, О. Тараненко та ін.

Мета статті – інтегрувати деякі аспекти проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» у курси «Сучасна українська літературна мова», «Методика навчання української мови» (освітній рівень «бакалавр», спеціальність «Українська мова і література», 4 курс), зокрема розробити практичні заняття й завдання для самостійної роботи з тем «Багатокомпонентне складне речення», «Складна синтаксична конструкція», «Складне синтаксичне ціле»; «Медіакультура сучасного вчителя-словесника», «Медіатекст на уроках української мови».

Метою курсу «Сучасна українська літературна мова» є формування у здобувачів вищої освіти поглибленого розуміння базових категорій сучасної синтаксичної теорії, її концептуальних парадигм і персоналій; теоретичне й практичне утвердження загальновизнаних диференційних ознак синтаксичних одиниць. Предметом вивчення навчальної дисципліни є синтаксис складного речення, а саме: складне речення як синтаксична конструкція в різних аспектах: парадигма складного речення; типологія синтаксичних зв'язків у складному реченні; засоби вираження семантико-синтаксичних відношень; складносурядне, складнопідрядне, безсполучникове речення,

багатокомпонентне речення, складна синтаксична конструкція, складне синтаксичне ціле, період тощо; проблемні питання синтаксису складного речення.

У межах курсу «Методика навчання української мови» знайомимо студентів-філологів з теорією методики навчання, новітніми технологіями навчання української мови, комплексом методів, прийомів, засобів успішного навчання української мови у базовій (основній) школі, серед яких неабияку роль відіграють сучасні онлайн-інструменти та освітні платформи.

Під час викладання курсів застосовуємо абстрактно-дедуктивний, конкретно-індуктивний, проблемно-пошуковий (проблемна лекція, практичні вправи аналітичного змісту, самостійна робота), дослідницький (індивідуальна навчально-дослідна робота, реферат, творчі завдання), частково-пошуковий, інтерактивні (вебінари, тренінги, презентації, дистанційні освітні технології), практичні методи навчання (вправи, практичні роботи та ін.). Убачаємо ефективними також такі методики та технології навчання: теоретико-інформаційні (усний виклад, лекція, бесіда, розповідь, консультація, пояснення, обговорення, дискусія, консультування), практико-операційні (вправи, алгоритми, експерименти), пошуково-творчі (мозкова атака, творчий діалог, аналіз ситуацій), самостійна робота (виконання тестів, вправ), контрольні-оцінювальні (виступ, контрольна робота).

Медіакультуру вчителя-словесника розуміємо як здатність ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки; сукупність духовних цінностей, створених інформаційно-комунікаційними засобами, що функціонують у суспільстві щодо елементів культури комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передачі інформації, а також культури її сприймання соціальними групами та соціумом у цілому [1].

Медіакультура вчителя-словесника – синкретичне поняття, що охоплює такі складові: *медіаграмотність* (розуміння, як працюють медіа, власники; журналістські стандарти, редакційна політика; вміння визначати жанри журналістських повідомлень; розуміння понять цензури й самоцензури;

вміння аналізувати рекламу, розрізняти її типи (соціальна, комерційна, піар тощо); *критичне мислення* (вміння ставити запитання, обґрунтовувати власну думку, оцінювати та інтерпретувати події, проводити паралелі з сучасністю, аналізувати передумови та причини події); *інформаційна грамотність* (уміння ефективно шукати інформацію, працювати з джерелами й першоджерелами; вміння відрізняти факти від суджень; уміння систематизувати інформацію, висувати гіпотезу та оцінювати альтернативи); *соціальна толерантність* (уміння ідентифікувати й протидіяти мові ворожнечі, стереотипам і дискримінації; формувати навички етичного спілкування); *цифрова безпека* (розуміння цифрового сліду; навички кібербезпеки (протидія онлайн-шахрайству, шкідливим програмам); *візуальна грамотність* (уміння аналізувати фото, символи, інфографіку тощо); *стійкість до впливів, фактчекінг* (уміння ідентифікувати прояви пропаганди, ботів, тролів, фейки й маніпуляцію, вплив медіа на емоції); *інноваційність* (уміння втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам, використовувати медіа для соціального блага) [2, с. 14].

Представимо досвід роботи з інтеграції інфомедійної грамотності й навчального курсу «Сучасна українська літературна мова» на прикладі вивчення тем «Багатокомпонентне складне речення», «Складна синтаксична конструкція», «Складне синтаксичне ціле».

Для підготовки до практичного заняття з теми «Багатокомпонентне складне речення» студентам пропонуються такі питання для теоретичного опрацювання (були опрацьовані під час лекції): поняття про багатокомпонентні (багаточленні) складні речення; безсполучникові багатокомпонентні речення з однотипними (однорідними) частинами (незгруповані структури) і різнотипними (неоднорідними) частинами (згруповані структури); речення з одночасною однотипністю й різнотипністю; складносурядні багатокомпонентні речення з однотипними та різнотипними частинами; конструкції з супідрядним зв'язком: однорідна супідрядність; неоднорідна супідрядність; конструкції з послідовною підрядністю;

конструкції змішаного типу: поєднання однорідної та неоднорідної підрядності; поєднання послідовної підрядності та супідрядності.

Пропонуємо практично виконати такі завдання (з подальшим обговоренням на занятті):

1. Виконайте вправи 3, с. 79; 1, 2, с. 80; 1, 2, 3, с. 82-83 з навчально-методичного посібника В. Герман «Сучасна українська літературна мова: практичний синтаксис (Суми, 2017).

2. Створіть такий жанр тексту, як топ-новина, пов'язавши її з галуззю вищої освіти. Придумайте яскравий заголовок, уведіть у текст багатокомпонентні складносурядні й безсполучникові речення. Виконайте усний аналіз цих речень. З'ясуйте синтаксичні особливості заголовку.

Зверніть увагу на особливості придуманого Вами заголовку:

– Чи можна зрозуміти зміст тексту й зробити висновки лише за заголовком?

– Чи варто поширювати матеріали в соціальних мережах, орієнтуючись лише на заголовок та лід (підзаголовок, перше речення чи абзац)?

– Чи відповідає заголовок інформації в тексті?

– Чи містить заголовок категоричні твердження, які не можна перевірити?

3. Придумайте мем-вислів на тему: «Нефахівець у ролі вчителя: за чи проти?» у вигляді багатокомпонентного складносурядного чи безсполучникового речення.

4. Опрацюйте статтю з проблем синтаксису на вибір (див. додаткову літературу або підберіть самостійно); підготуйте рецензію на замовлення друкованого медіа (медіа оберіть самостійно), вважаючи, що Ви маєте освіту філолога й журналіста, дотримуєтеся журналістських стандартів. У тексті рецензії вживайте складнопідрядні багатокомпонентні речення різних типів. Усно їх проаналізуйте. Рецензію представте в мультимедійному форматі.

5. Напишіть блог-спогад «Незабутні хвилини педагогічної практики» й розмістіть його в соціальних мережах, увівши до структури блогу різні типи складнопідрядних багатокомпонентних речень. Усно їх проаналізуйте.

Для підготовки до практичного заняття з теми «*Складна синтаксична конструкція*» студентам пропонуються такі питання для теоретичного опрацювання: складні синтаксичні конструкції з сурядністю і підрядністю; складні синтаксичні конструкції з сурядним і безсполучниковим зв'язком; складні синтаксичні конструкції з підрядним і безсполучниковим зв'язком; складні синтаксичні конструкції з сурядним, підрядним і безсполучниковим зв'язком.

Пропонуємо такі завдання для практичного виконання:

1. Виконайте вправи 1, с. 86-89; 3, с. 93 з навчально-методичного посібника В. Герман «Сучасна українська літературна мова: практичний синтаксис (Суми, 2017).

2. Підберіть із художньої чи публіцистичної літератури складну синтаксичну конструкцію, що складається більш ніж з 15 предикативних частин; підготуйте її для аналізу через мультимедіа або в друкованому вигляді для колег в потрібній кількості.

3. З поданого початку «Наукові роботи необхідно перевіряти на плагіат....» утворіть складну синтаксичну конструкцію з багатьма предикативними частинами. Накресліть схему. Поміркуйте, які типи завдань для студентів «провокують» плагіат? Для підготовки використовуйте Інформаційний бюлетень Є. Ніколаєнка «Академічна доброчесність» (група представлена у Facebook).

4. Ознайомтеся з «Кодексом академічної доброчесності Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка», поданого на офіційному сайті (розділ «Документація»). Виберіть 5 простих ускладнених речень із різних розділів Кодексу і перебудуйте їх на ССК; подайте схеми.

Для підготовки до практичного заняття з теми «*Складне синтаксичне ціле*» студентам пропонуються такі питання для теоретичного опрацювання: лінгвістика тексту як нова галузь мовознавства. Поняття про складне синтаксичне ціле (ССЦ); композиційно-тематичне членування ССЦ; засоби зв'язку між компонентами ССЦ; структурні типи ССЦ.

Практично пропонуємо виконати:

1. Виконайте вправи 1, с. 108-110; 4, с. 114 з посібника В. Герман «Сучасна українська літературна мова: практичний синтаксис (Суми, 2017).

2. Напишіть проблемне есе на тему: «Моя Нова українська школа», використовуючи ССЦ; усно їх проаналізуйте. Створіть, за можливості, фотоколаж до Вашого есе (скористайтесь, наприклад, навчальним ресурсом – сайтами *penal; tilde; IMGonline.com.ua; crello.com/* або ін. Презентуйте есе й фотоколаж у мультимедійному форматі.

3. Створіть текст-путівник або портфоліо на тему: «Сумщина педагогічна» для PR, використовуючи різні типи ССЦ (у т.ч. й інтегративне (сполучникове) – за класифікацією О. Пономарева) Усно проаналізуйте.

Після практичних занять пропонуємо студентам 4 курсу виконати *самостійну роботу* з тем «Багатокомпонентне складне речення», «Складна синтаксична конструкція», «Складне синтаксичне ціле»:

1. Виконайте синтаксичний аналіз: 10 багатокомпонентних складних речень; 10 складних синтаксичних конструкцій; 5 складних синтаксичних цілих із самостійно обраних медіатекстів (ТБ, радіо, соціальні мережі, інтернет-медіа, друковані медіа, реклама, PR), присвячених питанням освіти. Під час синтаксичного аналізу подавайте посилання на медіатекст. Зверніть увагу: факти чи судження переважають в освітніх медіатекстах. Якщо Ви виявили неправдиву інформацію в освітніх медіатекстах, з'ясуйте, з якою метою це зроблено: пародія; емоційний тиск; скомпрометувати; упередженість; вигода; вплив; пропаганда тощо.

2. Виконайте пунктуаційний аналіз трьох обраних Вами *медіатекстів* з питань освіти: 1) репортаж; 2) учительський блог; 3) документальне розслідування (за потреби – інший жанр за домовленістю з викладачем).

3. Пройдіть безкоштовний онлайн-курс з медіаграмотності VERIFIED, щоб дізнатися: як орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі; як розпізнавати дезінформацію та пропаганду; яким медіа довіряти; чому ми витрачаємо близько 5 років на соціальні мережі; як працює наш мозок та чому нами легко маніпулювати; як захистити себе і близьких людей від маніпуляцій. Отримайте сертифікат і представте його. Напишіть відгук про

онлайн-курс з медіаграмотності VERIFIED, використовуючи багатокомпонентні конструкції різного типу, ССК та ССЦ (зазначені синтаксичні одиниці позначте в тексті відгуку).

Зважаючи на багатогранність медіакультури, завдання курсу «Методика навчання української мови» повинно охоплювати сукупність необхідних типів, видів і різновидів вправ, які враховують закономірності формованих навичок, умінь і здатностей та забезпечують високий рівень опанування медіаматеріалу.

Зміст завдань, метою яких є формування медіакомпетентності, повинен бути наповненим різною медіаінформацією, а алгоритм виконання цього завдання повинен формувати вміння, навички та здатності, які є складовими медіакомпетентності.

Пропонуємо систему завдань, які переважно у своїй основі мають комунікативну проблему (наприклад, віднайти, заперечити, аргументувати інформацію тощо). Наведемо приклад. До практичного заняття з теми «Медіакультура сучасного вчителя-словесника» пропонуємо підготуватися до полеміки за низкою питань:

Чому медіаграмотність займає чільне місце в сучасному освітньому процесі?

Як убезпечити себе від неякісного, негативного впливу медіа?

Як отримувати з медіа лише корисну інформацію, адже ми живемо у інформаційному світі та просто виключити медіа зі свого життя не можемо?

Від чого залежить медіа культура вчителів і учнів?

Перевагою такого завдання вважаємо те, що у викладача є можливість надати слово кожному, проаналізувати якість засвоєння знань з теми. У той же час зазначимо, що перед початком полеміки варто налаштувати майбутніх вчителів-словесників до спілкування, поваги до думки інших. У ході виконання такого типу завдань формується критичне мислення та соціальна толерантність. Вважаємо вдалим також у такому форматі застосовувати такі прийоми, як «Снігова куля», «Мозковий штурм», «Шість капелюхів» тощо.

Проілюструємо формування критичного мислення в контексті формування медіакультури прикладом інтерактивного завдання-гри «Інформаційний дощ». Учасники гри повинні проаналізувати запропоновану думку з трьох незалежних одна від одної точок зору: підтримую, не підтримую, утримався. Це дозволить змодельовати уявлення про порушене питання, з'ясувати позитивні та негативні його сторони. Викладач може запропонувати таке запитання: «Жінки – це 50% успіху України. Що потрібно знати про фемінітиви та їх творення?»

Формування медіакультури майбутніх учителів української мови і літератури нерозривно пов'язане з роботою з медіатекстом. Медіатексти, які є основою завдань, повинні бути змістовними, інформативними та проблемними. Наведемо приклад завдання, що передбачає рецензію й адекватне розуміння інформації. Метою такого завдання є оволодіння навичками перевірки інформації в інтернеті; знайомство з критеріями надійності сайтів. Викладач пропонує майбутнім учителям української мови і літератури знайти в інтернеті відповідь на питання. Зокрема, пропонуємо таке завдання: «18 грудня 2019 року був прийнятий законопроект щодо змін у сфері вищої освіти України. Назвіть основні положення, зміни, доповнення».

Після виконання завдання викладач просить здобувачів освіти назвати результати і розпочинає загальну дискусію. Питання, які може ставити викладач:

- назвіть види сайтів, які ви використовували під час пошуку (сайти мас-медіа, блоги, офіційні сайти);
- як ви думаєте, чому у вас співпали (або не співпали) результати відповідей;
- під час пошуку інформації у вас з'являється перелік сайтів: як вибрати саме той, який дасть вам надійну інформацію;
- проаналізуйте джерела, які ви використовували;
- чому ви звернулися саме до них;
- чи можна довіряти всім джерелам в інтернеті;

– якщо ні, то як відрізнити надійне джерело від сумнівного; назвіть види сайтів, які ви використовували під час пошуку (сайти мас-медіа, блоги, офіційні сайти).

У ході дискусії викладач пояснює важливість звернення до першоджерел і офіційних даних, наголошує на тому, що необхідно пам'ятати про небезпеку отримання неточної інформації. Як у випадку з іншими джерелами, інформацію, отриману з інтернету, важливо аналізувати і оцінювати на достовірність. Здобувачам освіти можна запропонувати низку критеріїв до сайтів: власник сайту, мета сайту, останні оновлення, недостовірність інформації, об'єктивність висвітлення інформації. У ході виконання такої вправи також можна запропонувати попрацювати з хештегом, який допоможе знайти інформацію. До того ж, проінформувати майбутніх вчителів української мови, що таке хештег, які особливості, позитиви та ризики його застосування.

Таким чином, інтеграційний підхід до впровадження проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» у курси «Сучасна українська літературна мова», «Методика навчання української мови» дозволить покращити якість формування медіакультури вчителів-словесників (критичне мислення, інфомедійну й візуальну грамотність, соціальну толерантність, стійкість до впливів тощо) і сприяти поглибленому розумінню базових категорій сучасної синтаксичної теорії, її концептуальних парадигм і персоналій, загальновизнаних диференційних ознак синтаксичних одиниць.

Перспективу вбачаємо в окресленні інтеграційних можливостей проєкту з іншими темами курсу «Сучасна українська літературна мова» та Методика навчання української мови».

Список джерел:

1. Герман В. Академічна риторика: інтегрована програма навчального курсу, сертифікована IREX «Вивчай і розрізняй: інфомедійна грамотність»; електронна (другий рівень освіти). Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020.
2. Герман В. Інтеграція проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» і курсу «Сучасна риторика». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*:

наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. № 2 (96). С. 12-23.

3. Громова Н.В. Громова Н.В. Формування медіакомпетентності майбутнього вчителя-словесника у курсі «Методика навчання української мови». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук.журнал* / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. № 8 (102). С. 119-130.